DİL BİLGİSİ: EF‘ÂLU’L-MUKÂRABE, EF‘ÂLU’R-RECÂ VE EF‘ÂLU’Ş-ŞURÛ

القواعد: أفعال المقاربة والرجاء و الشروع

Görüldüğü üzere konumuz üç ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar; bir eylemin gerçekleşmek üzere olduğunu ya da meydana gelmesinin yaklaştığını ifade eden mukârebe (كاد) ve (أوشك); bir eylemin gerçekleşmesinin umut edildiğini bildiren recâ (عسى) ve bir eylemin başladığını ifade eden **ş**urû (بدأ – أخذ – شرع) fiilleridir. Bu üç grupta yer alan fiiller daima isim cümlesinin başında kullanılırlar ve mubtedayı kendilerine isim, haberi de kendilerine haber olarak alırlar. كان ve grubunda olduğu gibi isimleri daima merfû, haberleri de daima mansûb olur. Bu gruptaki fiillerin en önemli özelliği, haberlerinin daima muzâri fiil ile başlayan bir fiil cümlesi olmasıdır. Dolayısıyla haberleri daima mahallen mansûb olarak irâb edilir.

Mukârabe, Recâ ve Şurû fiillerinin bu ortak özellikleri yanı sıra kendi aralarında birtakım farklılıklar da bulunmaktadır. Örneğin bu gruptaki fiillerin tümünün haberi daima muzâri bir fiille başlayan bir cümle iken, haber cümlesindeki muzâri fiilin başında bazı fiillerde (أن) edatı bulunur, bazılarında bulunmaz. Yani bu üç grup fiil, haber cümlesindeki muzâri fiilin başında (أن) edatı bulunup bulunmaması yönünden kendi aralarında ayrılırlar. Anlam açısından ise her birinin cümleye kattığı kendine özgü bir anlamı vardır. Şimdi bu fiillerin cümlenin anlamı ve irâbı üzerindeki etkileri ile fonksiyonlarını tek tek ele alalım.

Mukârabe (Yaklaşma) Fiilleri (كاد / يَكاد – أوْشك / يوشِك)

Mukârebe fiilleri; (كاد), (أوْشك) ve (كَرَبَ) fiillerinden oluşmakla birlikte, bu bölümde günümüzde kullanımına rastlanmayan, geçmişte de nadiren kullanılan (كَرَبَ) fiili üzerinde durulmayacaktır. Mukârebe fiilleri, bir isim cümlesinin başına gelerek o isim cümlesinin mubtedasını ref, haberini nasb ederler. Daha önce de değinildiği gibi bunların haberleri daima muzâriyle başlayan bir fiil cümlesi olmak zorundadır. Bundan dolayı da daima mahallen mansûb olurlar. Çünkü Arapçada cümleler mahalli irâba tabidirler. (كاد) ve (أوْشك) fiilleri mâzî ve muzâri her türlü şahıs çekimine girebilen fiillerdir. Oysa daha sonra görüleceği gibi şurû fiillerinin yalnızca mâzî formları bütün şahıs çekimlerine girebilmekte, recâ fiilinin ise mâzî formunun sadece üçüncü tekil muzekker ve muennes çekimleri yapılabilmektedir. Mukârabe fiillerinin haberlerinin başında yer alan muzâri fiilden önce, bir nasb edatı olan (أن) getirilebileceği gibi getirilmese de olur. Fakat getirilme durumu daha sık rastlanan bir uygulama olarak yaygınlık kazanmıştır. Nasb edatı olan (أن)’in getirilmesi ya da getirilmemesi, cümlenin anlamı üzerinde herhangi bir değişiklik oluşturmaz. Mukârabe fiilleri, başında bulundukları isim cümlesine yaklaşma anlamı katarlar. Daha net bir ifadeyle cümledeki haberin meydana gelişinin yaklaştığını ya da meydana gelmek üzere olduğunu dile getirmek üzere kullanılırlar. Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

كاد الخادمُ أن يَسْقُطَ من النّافِذة.

(Hizmetçi az kalsın pencereden düşüyordu./Hizmetçi pencereden düşeyazdı.)

يَكادُ الطِّفلُ الرَّضيعُ أنْ يَسْقُطَ من السُّلَّم.

(Bebek neredeyse merdivenden düşecek. /Bebek merdivenlerden düşmek üzere.)

كِدْتُ أطيرُ من الفَرَح.

(Sevinçten neredeyse uçacaktım. / Sevinçten uçayazdım.)

يَكادُ الموظَّفون أنْ يخْرُجوا مِنَ مكاتِبِهم.
(Memurlar ofislerinden çıkmak üzereler.)

أوْشَكَ بيتُنا القديم ينهارُ.
(Eski evimiz yıkılmak üzereydi./Eski evimiz neredeyse yıkılıyordu.)

تُوشِكُ حافلةُ السُّياح أن تصطدِمَ بحائطِ القصر.
(Turist otobüsü sarayın duvarına vurmak üzere. /Turist otobüsü neredeyse sarayın duvarına vuracak.)

dikkat

Yaklaşma fiillerinin (كاد-أوْشك) haberi olan muzâri fiilin başına (أن) gelebilir veya gelmeyebilir.

dikkat

(كاد) ile (أوْشك) fiilleri arasında anlam açısından bir fark bulunmamaktadır.

Şimdi mukârabe fiillerinin cümleye kattıkları anlamı ve irâbını ele alalım:

كاد الولدُ أنْ يَسْقُطَ على الأرض.
(Çocuk neredeyse yere düşüyordu./ Çocuk yere düşmek üzereydi.)

كاد	: Mukarebe fiillerinden, mâzî, 3. tekil eril şahıs kipi.
الولدُ	: (كاد)'nin ismi, merfû, ref alâmeti sondaki damme.
أنْ	: Nasb edatı, sükûn üzere mebnî.
يسقطَ	: Mansûb muzâri fiil, fâili müstetir zamir (هو), nasb alâmeti sondaki fetha.
أنْ يسقطَ	: (كاد)'nin haberi, mahallen mansûb.
على	: Harf-i cer
الأرض	: Mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.

كاد الوَالِدانِ يَبْكِيان مِنَ الفَرَح.
(Anne-baba neredeyse mutluluktan ağlayacaktı./Anne-baba mutluluktan ağlamak üzereydi.)

كاد	: Mukarebe fiillerinden, mâzî, 3. tekil eril şahıs kipi.
الوالدان	: (كاد)'nin ismi, merfû, ref alâmeti elif, çünkü ikil.
يبكيان	: Muzâri fiil, 3. ikil eril şahıs kipi, fâili bitişik özne zamiri elif (ا).
من	: Harf-i cer
الفرح	: Mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.
يبكيان مِنَ الفَرَح	: Cümle olarak (كاد)'nin haberi, mahallen mansûb.

أَوْشَكَ المُعْتَمِرون أَنْ يَعودوا إلى الوَطن. (Umreciler vatana dönmek üzereler).

أوشك : Mukarebe fiillerinden, mâzî, 3. tekil eril şahıs kipi.
المعتمرون : (أوشك)'nin ismi, merfû, ref alâmeti vav, çünkü düzenli eril çoğul.
أنْ : Nasb edatı, sükûn üzere mebnî.
يعودوا : Muzâri fiil, (أنْ)'den dolayı mansûb, nasb alâmeti sondaki nûn'un hazfi. Fâili, bitişik özne zamiri (و).
إلى : Harf-i cer
الوطن : Mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.
أن يعودوا إلى الوَطن : Cümle olarak (أوشك)'nin haberi, mahallen mansûb.

أَوْشَكَت التِّلْميذاتُ أنْ يَصِلْنَ إلى المَدرَسَة. (Kız öğrenciler okula ulaşmak üzereler).

أوشكت : Mukarebe fiillerinden, mâzî, 3. tekil dişil şahıs kipi.
التلميذاتُ : (أوشك)'nin ismi, merfû, ref alâmeti sondaki damme.
أن : Nasb edatı, sükûn üzere mebnî.
يصلن : Muzâri fiil, (أنْ)'den dolayı mahallen mansûb, çünkü nun-u nisve dolayısıyla sükûn üzere mebnîdir. Fâili, bitişik özne zamiri nûn-u nisvedir.
إلى : Harf-i cer
المدرسة : Mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.
أن يصلن إلى المَدرَسَة : Cümle olarak (أوشك)'nin haberi, mahallen mansûb.

Recâ (Umut) Fiilleri (عَسَى)

Recâ fiilleri her ne kadar (إخْلَوْلَقَ–حَرَى–عسى) olmak üzere üç tane ise de bunlardan (حَرَى) ve (إخْلَوْلَقَ) modern Arapçada pek kullanılmadığından burada da yer almayacaktır. Tıpkı mukârabe fiillerinde olduğu gibi recâ fiilleri de, bir isim cümlesinin başına gelerek isim ve haber alırlar. İsimleri merfû, haberleri mansûbdur. İsim cümlesinin mubtedasını kendilerine isim olarak, haberini de kendilerine haber olarak alırlar. Haberleri, mukârebe fiillerinde olduğu gibi daima muzâri fiil olarak gelir. Fakat recâ fiillerinin mukârabe fiillerinden farkı, haber olan muzâri fiilin başında (أنْ)'in çoğunlukla kullanılıyor oluşudur. Başka bir ifadeyle (أن) edatının muzârinin başında yer alıp almaması konusunda mukârabe fiilleri, recâ fiillerine göre daha esnek bir yapıdadır. Bu iki fiil türü arasındaki diğer bir fark ise, mukârabe fiilleri muzâri olarak da kullanılabilirken, recâ fiillerinin muzâri kullanımının olmamasıdır. Recâ fiilinin mâzî çekimi yapılabilmekle birlikte (هو) ve (هي) dışındaki çekimleri yaygın değildir. Recâ fiili, içinde bulunduğu cümleye umut/beklenti anlamı katar. Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

عَسَى الطَّباخُ الجديدُ أنْ يَطْبُخَ أَطْعِمَة لذيذةً. (Umulur ki yeni aşçı lezzetli yemekler pişirir.)

عَسَتْ أسْئِلةُ الامْتِحان أنْ تَكونَ سهلةً. (Umarım sınav soruları kolay olur.)

عَسَى المريضُ أنْ يُشْفَى بِأقْرِبِ وَقْت. (Umarım hasta en yakın zamanda iyileşir.)

عَسَى الطَّبيب أنْ لا يَخْرُجَ من المُسْتَشْفى قبْلَ أنْ نَصِلَ إليه.
(Umulur ki doktor biz oraya varmadan önce hastaneden çıkmaz.)

Recâ fiillerinin haberi olan muzâri fiilin başına çoğunlukla (أن) gelir. (عسى) fiili, sadece mâzî formda 3. tekil eril veya dişil yapıda kullanılsa da, anlamı "umulur ki, umarız ki, umarım, umarız" karşılıklarından biri ile Türkçeye aktarılabilir.

Şimdi recâ fiilinin cümleye kattığı anlamı ve irâbını ele alalım:

عَسَى اللهُ أنْ يغْفِرَ لَكُم ذُنوبَكم. (Umulur ki Allah günahlarınızı bağışlar).

عَسَى : Recâ fiillerinden, mâzî, 3. tekil eril şahıs kipi.

اللهُ : (عَسَى)'nın ismi, merfû, ref alâmeti sondaki damme.

أنْ : Nasb edatı, sükûn üzere mebnî.

يغفرَ : Muzâri fiil, (أنْ)'den dolayı mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha. Fâili, gizli zamir (هو).

لكم : Câr-mecrûr; (كُم) mahallen mecrûr, çünkü zamirdir, mebnîdir.

ذُنوبَكم : (ذُنوبَ) mef'ûlun bih, mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha; ayrıca muzâf. (كُم) muzâfun ileyh, mahallen mecrûr, çünkü zamirdir, mebnîdir.

أنْ يغفرَ لَكُم ذُنوبَكم : Cümle olarak (عَسَى)'nın haberidir, mahallen mansûbdur.

عَسَى العامِلان أن يُتْقِنا عَمَلَهما. (Umarım bu iki işçi işlerini iyi yapmıştır).

عَسَى : Recâ fiillerinden, mâzî, 3. tekil eril şahıs kipi.

العامِلان : (عَسَى)'nın ismi, merfû, ref alâmeti sondaki elif, çünkü ikil.

أنْ : Nasb edatı, sükûn üzere mebnî.

يُتقنا : Muzâri fiil, (أنْ)'den dolayı mansûb, nasb alâmeti sondaki nûn'un hazfi. Fâili, bitişik özne zamiri (ا).

عملَهما : (عملَ) mef'ûlun bih, mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha, ayrıca muzâf. (هما) muzâfun ileyh, mahallen mecrûr, çünkü zamirdir, mebnîdir.

أن يُتْقِنا عَمَلَهما : Cümle olarak (عَسَى)'nın haberidir, mahallen mansûbdur.

عَسَى السَّائِقون أنْ يَتَّبِعوا قَواعِدَ المُرور. (Umarız ki şoförler trafik kurallarına uyarlar).

عَسَى : Recâ fiillerinden, mâzî, 3. tekil eril şahıs kipi.

السائقون : (عَسَى)'nın ismi, merfû, ref alâmeti vav, çünkü düzenli eril çoğul.

أنْ : Nasb edatı, sükûn üzere mebnî.

يَتَّبِعوا : Muzâri fiil, (أنْ)'den dolayı mansûb, nasb alâmeti sondaki nûn'un hazfi. Fâili, bitişik özne zamiri (و).

قواعدَ : (يتّبعوا) fiilinin mef'ûlun bihi, mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha, ayrıca muzâf.

المرور : Muzâfun ileyh, mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.

أنْ يَتَّبِعوا قَواعِدَ المرور : Cümle olarak (عَسَى)'nın haberidir, mahallen mansûbdur.

(Umarım bayan memurlar vazifelerinde başarılı olurlar.) عَسَت الموظَّفاتُ أنْ يَنجَحْنَ في وَظيفَتِهِنَّ.

عَسَت : Recâ fiillerinden, mâzî, 3. tekil dişil şahıs kipi.

الموظَّفاتُ :(عَسَى)'nın ismi, merfû, ref alâmeti sondaki damme.

أنْ : Nasb edatı, sükûn üzere mebnî.

يَنجحْنَ : Muzâri fiil, (أنْ)'den dolayı mahallen mansûb, çünkü nun-u nisve dolayısıyla sükûn üzere mebnîdir. Fâili, bitişik özne zamiri nûn-u nisvedir.

في : Harf-i cer

وظيفتِهِنَّ : (وظيفة) Mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra, aynı zamanda muzâf. (هنَّ) muzâfun ileyh, mahallen mecrûr.

أنْ يَنجحْن في وظيفتِهن : Cümle olarak (عَسَى)'nın haberidir, mahallen mansûbdur.

dikkat

Recâ fiili olan (عَسَى)'nın ardından zahir bir isim gelmeden doğrudan (أن) ile başlayan bir muzâri fiil gelirse bu durumda (عَسَى) bir recâ fiili olarak değil, artık tam bir fiil olarak kullanılıyor demektir. Bu yüzden kendisinden sonra gelen ve (أن) ile başlayan muzâri fiil (masdar-ı müevvel) de artık (عَسَى)'nın ismi değil, fâili konumundadır ve mahallen merfûdur.

Örnek:

﴿عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ﴾ *Bakara Sûresi* 216

Şurû (Başlama) Fiilleri (بدأ – أخذ – شرع – جعل – أنشأ...)

İsim cümlesinin başında kullanılarak kendilerine fâil ve mef'ûl almak yerine isim ve haber alan fiil gruplarından bir diğeri ise şurû fiilleridir. İsmini ref, haberini nasb eden şurû fiillerinin mukârabe ve recâ fiillerinden en önemli farkı, cümlede haber olarak gelen muzâri fiillerin başına hiçbir zaman أن nasb edatının gelmemesidir. Şurû fiilleri cümlenin esas fiiline, başlama anlamı katar. Aşağıdaki cümleleri inceleyelim:

بَدَأَ المريضُ يَأْكُلُ قليلا هذا الصباح. (Bu sabah hasta biraz yemeğe başladı).

أخَذَ معلِّمُنا يَشْرَحُ لنا المَوْضوع مِن البِداية. (Öğretmenimiz bize konuyu baştan anlatmaya başladı).

شَرَعَ الحُجاجُ الذين أَدُّوا فريضة الحجِّ يُغادِرون مكة.
(Hac farizasını yerine getiren hacılar Mekke'den ayrılmaya başladılar.)

dikkat

Şurû fiillerinin (بَدَأَ–أخَذَ–شَرَعَ–جعل–أَنْشَأَ) haberi olan muzâri fiilin başına hiçbir zaman (أن) gelmez.

Şimdi şurû fiillerinin cümleye kattığı anlamı ve irâbını ele alalım:

بَدَأَ الأستاذُ يُلقِي مُحاضَرتَه. (Hoca konferansını vermeye başladı).

بدأ : Şurû fiillerinden, mâzî, 3. tekil eril şahıs kipi.

الأستاذُ : (بدأ)'nin ismi, merfû, ref alâmeti sondaki damme.

يُلقِي : Muzârî fiil, 3. tekil eril şahıs kipi. Fâili gizli zamir (هو).

محاضرتَه : (محاضرة) mef'ûlun bih, mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha, ayrıca muzâf. (ه) zamiri muzâfun ileyh, mahallen mecrûr.

يُلقِي مُحاضَرتَه : Cümle olarak (بدأ)'nin haberi, mahallen mansûb.

أخذ المُحامِيانِ يُدافِعان عَن المُتَّهَمينَ. (İki avukat sanıkları savunmaya başladı).

أخذ : Şurû fiillerinden, mâzî, 3. tekil eril şahıs kipi.

المحاميان : (أخذ)'nin ismi, merfû, ref alâmeti elif, çünkü ikil.

يُدافعان : Muzâri fiil, 3. ikil eril şahıs kipi. Fâili bitişik özne zamiri (ا)elif.

عن : Harf-i cer

المتهمين : Mecrûr, cer alâmeti yâ (ي), çünkü düzenli eril çoğul.

يُدافِعان عَن المُتَّهَمين: Cümle olarak (بدأ)'nin haberi, mahallen mansûb.

جَعَلَ المُزارِعُونَ يَحْصُدونَ الثِّمارَ. (Çiftçiler ürünü hasat etmeye başladılar).

جَعَلَ : Şurû fiillerinden, mâzî, 3. tekil eril şahıs kipi.

المُزارِعونَ :(جعل)'nin ismi, merfû, ref alâmeti vâv (و) çünkü düzenli eril çoğul.

يَحْصُدونَ : Muzâri fiil, 3. çoğul eril şahıs kipi. Fâili bitişik özne zamiri vâv (و).

الثِّمارَ : Mef'ûlun bih, mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha.

يحصدون الثمار: Cümle olarak (جعل)'nin haberi, mahallen mansûb.

شَرَعَت الطبيباتُ يُجْرينَ العَمَليةَ الجراحِيَّة. (Kadın doktorlar cerrahi operasyona başladılar).

شرعت : Şurû fiillerinden, mâzî, 3. tekil dişil şahıs kipi.

الطبيباتُ : (شرع)'nın ismi, merfû, ref alâmeti sondaki damme.

يُجرين : Muzâri fiil, 3. çoğul dişil şahıs kipi, Fâili bitişik özne zamiri nun-u nisve..

العمليةَ : Mef'ûlun bih, mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha, aynı zamanda mevsûf.

الجراحية : (العملية)'nin sıfatıdır, dolayısıyla onun gibi tekil, dişil, belirli ve mansûbdur. Nasb alâmeti sondaki fethadır.

يُجْرينَ العَمَليةَ الجراحِيَّة: Cümle olarak (شرع)'nın haberidir, mahallen mansûbdur.

dikkat

Şurû (başlama) fiillerinden sonra muzâri fiil gelmiyorsa bunlar şurû fiili olarak değil, normal fiil olarak etki yaparak fâil ve mef'ûl alırlar.

(Şurû Fiili)	(Öğrenci yazmaya başladı.)	أَخَذَ الطَّالِبُ يَكْتُبُ.
(Tam Fiil)	(Öğrenci kalemi aldı.)	أخذَ الطَّالِبُ القَلَمَ.
(Tam Fiil)	(Kadın çalışanlar işe sabah 08:00'de başladılar.)	بدأتْ العاملاتُ العملَ في الثامنةِ صباحاً.
(Şurû Fiili)	(Hatip toplantıda konuşmaya başladı.)	أنْشَأَ الخَطيبُ يتَكلَّمُ في الاجتماع.
(Tam Fiil)	(Sağlık Bakanlığı yeni hastaneler inşa etti.)	أنْشأَتْ وِزارةُ الصِّحة مستَشْفياتٍ جديدةً.

Öğrenme Çıktısı

2 Mukârabe, recâ ve şurû fiillerinin anlamlarını kavrayabilme, cümle içerisindeki gramatik fonksiyonlarını anlayabilme, isim ve haberlerinin irâblarını yapabilme

Araştır/ Tekrarla 2

Kur'ân-ı Kerim'de mukârebe, recâ ve şurû fiilleri geçiyor mu araştırınız.

İlişkilendir/ Karşılaştır

Mukârabe, recâ ve şurû fiillerinin haberlerini başlarına أنْ gelmesi bakımından birbirleriyle karşılaştırınız.

Anlat/ Paylaş

Mukârabe, recâ ve şurû fiillerini anlam ve kullanım bakımlarından özetleyerek ve örnek cümleler içinde kullanarak bir arkadaşınızla paylaşınız.